

EKOLOJİK PARADİGMADA BİR KAVŞAK: ÇEVRECİ SINEMA

Refik YASLIKAYA

Kırıkkale Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Kırıkkale/TÜRKİYE

Email: refikyaslikaya@yahoo.com

Özet

İnsanoğlunun üzerinde yaşadığı dünyayı yok olmaya götürecek kadar sömürdüğü ve kirlettiğinin anlaşıldığı 20. Yüzyılın ikinci yarısından beri çevreci hareketlerin yükselişine tanık olduk. Bu yükseliş kimi zaman çevre korumacı bir örgütün eylemleriyle somutlaştı, kimi zaman çevreci politikaları içeren yeşil partilerin temel tezlerinde vücut buldu, kimi zaman da uluslararası politikanın temel argümanlarından biri oldu. Bunun bir sonucu olarak çevre duyarlılığı ve korumacı yaklaşım, ulusal politika metinlerinden, uluslararası/ulusaşırı sözleşmelere, yeşil parti programlarından çevreci aktivistlerin eylemlerine kadar geniş bir çerçevede akademik yayınların konusu oldu. Hatta derin ekoloji, eko-sosyalizm, eko-feminizm vb gibi pek çok ekolojik temelli felsefi akım bu süreçte ortaya çıktı.

Söz konusu dönemde bir sektör daha çevre duyarlılığını kendisine tema olarak edindi ama bu sektörün faaliyetleri akademik çalışmalara çok da konu edilmedi. Bahsedilen sektör sinema sektörü başka bir deyişle Amerika ve Avrupa merkezli film endüstrisidir.

Amerika merkezli Hollywood bu anlamda ilk üretimi yapan merkezdir. 1970’li yıllardan başlayarak disaster movie (felaket filmleri) ana başlığı altında pek çok film vizyona sokulmuştur. Avrupa film endüstrisi ise ancak 2000’li yıllardan itibaren bu temayı kullanmaya başlamıştır. İlk üretilen filmler tekil bir soruna bağlı ortaya çıkan felaket senaryoları üzerinden kurgulanmıştır. Bu çerçevede bir deprem, sel baskını, aniden ortaya çıkan bir virüsün ortaya çıkardığı hastalık gibi pek çok faktör felaketin tetikleyicisi olarak düşünülmüştür. Tekil soruna bulunan çözümler de genellikle bir kişinin ya da küçük bir uzman grubun çalışmasına bağlı olarak bulunan çözümlerdir. Zaman içinde temaların dünyanın genelini sarsan küresel ekolojik felaketlere, distopyalara ya da bazı filmlerde ekotopyalara (avatar gibi) doğru kaydığını görürüz.

Bu çalışma sinema sektöründeki çevreci yaklaşımın temel ekolojik paradigmalara uygun olarak geliştiği temel tezinden hareketle, ekolojik yaklaşımın bu sektörde izini sürme amacındadır. Bu amaç çerçevesinde çalışmada sinema tarihinde önemli yeri olan (seçilen filmler IMDB listelerinde 6 ve daha üzeri puana sahip filmlerdir) çevre duyarlılığını yansıtan filmler ortak temalar çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çevresel sorunların (kirliliğin) kaynağı, bulunan çözüm ve çözümün kaynağı, çözüm sürecindeki kitlesel hareketler, eylem biçimleri ile filmin çıkış tarihinin ekolojik hareketlerin gelişim çizgisine uygunluğu temel analiz noktalarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, çevre, çevreci sinema, çevreci filmler, yeşil düşünce

AN INTERSECTION IN THE ECOLOGICAL PARADIGM: ECOLOGIST CINEMA

Abstract

We have witnessed the rise of ecologist movements since the second half of 20. Century when it is understood that the mankind has exploited and polluted the world he/ she lives on as far as the world will be exterminated by the mankind. This rise has sometimes been concrete with the acts of an organization that is environmental protector; has come into existence with the basic thesis of green parties that contains ecologist policies or has been one of the basic arguments of international politics. As a consequence of this, environmental awareness and protectionist approach have been mentioned from national policy documents and green party programs to international/ supranational agreements and acts of environmentalist activists in the academic studies in a broad framework. Moreover, a lot of ecological based philosophical trend like deep ecology, eco-socialism, eco-feminism, etc. has emerged in this process.

In the period in question, a sector has also adopted the environmental awareness as a subject; but this sector's activities haven't been mentioned so much in academic studies. Mentioned sector is cinema; in other words, it is American and European based film industry.

American based Hollywood is the center that made the first production in this sense. Starting from 1970's, lots of films have been begun to play under the main topic of disaster movie. European film industry has started to use this theme as of 2000's yet. First produced films were fictionalized via disaster scenarios which arise depending on a singular problem. In this frame, lots of factors like an earthquake, flood, a disease that a virus appears suddenly creates were thought as the initiator of disaster. The solutions found for singular problem are usually the solutions found depending on the work of a person or a small group of professionals. In time, we can see that the themes change into global ecological disasters which affect the world in general, dystopias or ecotopias in some films (like avatar).

With reference to the basic thesis which is that the environmentalist approach in the sector of cinema improves appropriately to basic ecological paradigms; this study aims to trace ecological approach in this sector. Within the frame of this objective, films which have important role in the history of the cinema (chosen films have 6 points and above in IMDB lists) and reflect environmental awareness have been tried to be analyzed as part of common themes in the study.

The source of environmental problems (of pollution), found solution and source of solution, mass movements in the solution process, action manners and convenience of film's release date to the progress line of ecological movements constitute the fundamental points of analysis.

Keywords: Cinema, environment, ecologist cinema, ecologist movies, green ideas

Giriş

İnsanoğlunun üzerinde yaşadığı dünyayı yok olmaya götürecek kadar sömürdüğü ve kirlettiğinin anlaşıldığı 20. Yüzyılın ikinci yarısından beri çevreci hareketlerin yükselişine tanık olduk. Bu yükseliş kimi zaman çevre korumacı bir örgütün eylemleriyle somutlaştı, kimi zaman çevreci politikaları içeren yeşil partilerin temel tezlerinde vücut buldu, kimi zaman da uluslararası politikanın temel argümanlarından biri oldu. Bunun bir sonucu olarak çevre duyarlılığı ve korumacı yaklaşım, ulusal politika metinlerinden, uluslararası/ulusaşırı sözleşmelere, yeşil parti programlarından çevreci aktivistlerin eylemlerine kadar geniş bir çerçevede akademik yayınların konusu oldu. Hatta derin ekoloji, eko-sosyalizm, eko-feminizm vb gibi pek çok ekolojik temelli felsefi akım bu süreçte ortaya çıktı.

Söz konusu dönemde bir sektör daha çevre duyarlılığını kendisine tema olarak edindi ama bu sektörün faaliyetleri akademik çalışmalara çok da konu edilmedi. Bahsedilen sektör sinema sektörü başka bir deyişle Amerika ve Avrupa merkezli film endüstrisidir.

Amerika merkezli Holywood bu anlamda ilk üretimi yapan merkezdir. Çevreci sinemanın erken dönemi olarak adlandırabileceğimiz bu dönemde felaket filmleri olarak da adlandırılan “yıkım” temasının işlendiği filmler vizyona girmiştir. İlk üretilen filmler tekil bir soruna bağlı ortaya çıkan felaket senaryoları üzerinden kurgulanmıştır. Bu çerçevede bir deprem, sel baskını, nükleer saldırı, aniden ortaya çıkan bir virüsün ortaya çıkardığı hastalık gibi pek çok faktör felaketin tetikleyicisi olarak düşünülmüştür. Tekil soruna bulunan çözümler de genellikle bir kişinin ya da küçük bir uzman grubun çalışmasına bağlı olarak bulunan çözümlerdir. Zaman içinde temaların dünyanın genelini sarsan küresel ekolojik felaketlere, distopyalara ya da bazı filmlerde ekotopyalara doğru kaydığını görürüz.

Bu çalışma sinema sektöründeki çevreci yaklaşımın izlerini sürme amacındadır. Bu amaç çerçevesinde çalışmada sinema tarihinde önemli yeri olan (seçilen filmlerin çoğunluğu IMDB listelerinde 6 ve daha üzeri puana sahip filmlerdir) çevre duyarlılığını yansıtan filmler ortak temalar çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Çevresel sorunların (kirliliğin) kaynağı, bulunan çözüm ve çözümün kaynağı, çözüm sürecindeki kitlesel hareketler, eylem biçimleri ile filmin çıkış tarihinin ekolojik hareketlerin gelişim çizgisine uygunluğu ya da yeşil düşünce içindeki akımlarla taşıdığı benzerlikler temel analiz noktalarını oluşturmaktadır.

Çalışmada çevre kavramı tüm canlı ve cansız varlıklarıyla sağlıklı bir çevre anlayışı içerisinde ele alınmıştır. Bu nedenle yalnızca çevrenin biyotik unsurlarına yönelik bir yaklaşım izlenmemiştir.

Çalışmanın sınırlılıkları açısından amacın, çevreci bakış açısından tüm filmleri kategorize etmek olmadığını söylemek gerekir. Böyle bir uğraşı bir makalenin boyutlarını fazlasıyla aşar. Öte yandan belirlenen temalara uygun tüm filmleri özetlemek gibi bir amaç da taşımamaktadır. Sadece bu temalar altında en çok dikkat çeken ve sinema endüstrisi açısından çok ses getiren yapımların içindeki çevreci öğeleri bulup çıkarma amacındadır.

Filmler tematik olarak analiz edilirken kronolojik bir sıra yapma amacı güdülmemiştir. Çünkü temalar tekrar eden bir niteliktedir.

Filmlerin bir kısmı ülkemizde gösterime girmiştir. Dolayısıyla isimleri çoğunlukla dilimize çevrilmiştir. Ancak film isimleri çevrilirken orijinal isme bazen sadık kalınmadığı için makale içinde filmlerin Türkçe dublaj isimlerinin değil orijinal isimlerinin kullanılması uygun görülmüştür.

Güzel sanatların geleneksel dalları olarak kabul edilen resim, heykel, mimari, dans, şiir ve müzikten sonra sinema “Yedinci Sanat” olarak tanımlanmaktadır. Yedinci sanatın üretimleri ise sadece sinema salonları için üretilen filmlerden ibaret değildir şüphesiz. Bazen sinema ama genellikle TV için üretilen belgeseller konumuz açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Çoğunlukla doğanın görsel tasvirine odaklanan belgeseller çevreci yapımlar arasında değerlendirilebilir. Hatta belgesellerin yok olan türleri, salgınları, ya da çevresel korkularımızı konu edinen boyutlarıyla bir çevre bilinci oluşturma anlamında katkısı olduğu da söylenebilir. Bu çerçevede eski ABD başkanı Clinton’un yardımcısı Al Gore tarafından beyazperdeye aktarılan, küresel ısınma sorunun sonuçlarını çarpıcı biçimde gösteren “**An Inconvenient Truth**”; yunus katliamına dikkat çeken “**The Cove**”, gezegenin geleceğini kurtarma temasını işleyen “**Home**” gibi yüzlerce belgesel sıralanabilir. Ancak belgesellerin izleyici sayısı itibarıyla sinema eserleri kadar etkili olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bu nedenle çalışma içinde belgesellere yer verilmemiştir.

Çevre Sorunlarına Artan Duyarlılık ve Sinemada “Yıkım Geleceği” Teması

Film endüstrisinin “kötümser bir dünya” tasavvuru üzerinden yaptığı üretimler 20. Yüzyılın hemen başında Birinci Dünya Savaşı Sonrası dönemde başlamıştır. (Nashawaty, 2014) Ancak bunları henüz çevreci sinema kategorisinde değerlendirmek mümkün değildir. Dünyanın çevre konusuna ilgisinin artmasına paralel olarak çevreci sinemanın da üretiminin başladığını 1970’li yıllardan itibaren görürüz. Bu yılların filmleri belirsiz gelecekteki yaşanabilecek sorunlara odaklanan boyutuyla hem sinema seyircisinin geleceği görme arzusuna seslenmiş, hem de dönemin siyasal tartışmalarına paralel olarak karamsar bir tabloyu sinema salonlarına taşımıştır. On yılın hemen başında 1972 ve 1973 yıllarında çevrilen iki film bu açıdan dikkat çekmektedir.

1972 yılında çekilen **Silent Running** (1) yeryüzündeki tüm floranın yok olduğu bir zamanda, insanların bitkisel yaşamı ve ormanları yeniden üretebilmek adına uzaya gönderdikleri bir gemide geçmektedir. Gemide bitkisel hayatı yeniden kurmakla görevlendirilen botanikçi Freeman Lowell, kurduğu sera ile birkaç türün devamlılığını sağlamış ve uzayda adeta bir vaha yaratmıştır. Nuh’un gemisiyle insanlığı kurtarması teması eşliğinde ekosistemi yeniden üretecek çaba dünyadan gelen bir emirle kesintiye uğrar. Dünya numunelerin yok edilmesini istemektedir. Vahalardan birkaçı yok edilir. Ancak Lowell ekip arkadaşlarını öldürme pahasına bir tanesini kurtarır. Film ikinci bölümünde Lowell’in yalnızlığı üzerinden ilerlese de ana fikir ve repliklere yansıyan çevrecilik filmin tamamını sarmış durumdadır. Her şeyden öte Lowell bir doğal yaşam aşığıdır. Dünyanın değiştirilebileceğine daha doğrusu kurtarılabileceğine inanmaktadır. Kendi yetiştirdiği kavunlardan yerken kendisiyle aynı fikirleri paylaşmayan arkadaşlarına söylediği şu cümleler doğal yaşamla sentetik yaşam arasındaki farkı çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. “*Bu kavun doğanın en muhteşem hediyesi. Çünkü onu ben yetiştirdim. Ben diktim, ben ilgilendim. Bir tadı var, renkleri var ve bir kokusu var. Dünyanın her tarafında çiçeklerin olduğu zamanı hatırlatıyor. Vadiler vardı ve uzun yeşil çimli bitkiler. Çimlerin üzerine uzanabilir ve uyuyabilirdiniz. Mavi gökyüzü vardı ve temiz hava. ...Çocuklar artık bir yaprağın basit güzelliğini asla göremeyecekler, çünkü hiç ağaç olmayacak*”

Filmin müzikleri ve kullanılan bazı semboller de ana temayı tamamlar niteliktedir. Geri dönüş emri alan Lowell’in kendi yetiştirdiği bahçelerde dolaşırken Joan Baez tarafından seslendirilen “*Çocuklarına güneşte hasat etmeyi anlat ve sevinmeyi*” mısralarıyla biten

müziğinin sözleri Lowell'in ruh halini yansıttığı kadar insanlığın sağlıklı bir çevreye özlemine de yansıtmaktadır. Gemiye ad seçerken de benzer bir yaklaşımın izlerini görebilmek mümkündür. Vahaların üretildiği uzay gemisinin adı “Valley Forge” dur. Forge kelimesi İngilizcede hem “kararlılık” hem de “taklit” anlamlarına gelmektedir. Gemi dünya üzerinde yok olan hayatın aslını taklit etme amacını yansıttığı kadar bu yaşam formunu yeniden oluşturabilme yönündeki kararlılığı da simgelemektedir.

1973 tarihli **Soylent Green**'de (2) gelecek bir tarihi kendine konu edinmiştir. Filmin hemen başında seri fotoğraflar eşliğinde insanlığın gelişimi özetlenir. 17. Yüzyıldan kalma mutlu bir aile fotoğrafı ile başlayan çizgi teknolojinin gelişmesine, nüfusun artmasına, ulaşım araçlarının çeşitlenmesine, sanayinin gelişmesine kentlerin büyümesine paralel olarak savaşlar, yıkımlar, kıtlıklar yok olan ormanlar savaş ve hastalıklarla devam eder. Film 2022 yılının New York'undan geçmektedir. 40 milyon nüfusa sahip olan şehir dünyanın geri kalanı gibi artan nüfus artışı karşısında yetersiz kalan besin maddeleri ve iklimin değişmesi nedeniyle açlığa mahkum olmuş durumdadır. Halk artık “soylent green” denilen okyanuslardan elde edilen yüksek enerjili planktonlardan üretildiği söylenen (sonradan besinin ölen insanlardan elde edildiği ortaya çıkar) kuru bir besinle beslenmekte ve bu besin büyük bir firma tarafından üretilmekte ve satılmaktadır. Et, meyve, sebze gibi ürünler ise çok kıt olduğundan yüksek fiyatla ancak özel müşteriler tarafından alınabilmektedir. Sıcak suyun bile lüks olduğu şehirde, sokakta yaşamaya mahkum insanların tek tip kıyafetlerini tamamlayan soluk yüzlerinde umutsuzluğun izlerini görmek mümkündür. Nüfus artışına paralel olarak ormanlar ve ağaçlar yok olmuştur. Sembolik olarak koruma altına alınan ve güvenli bir şekilde korunabilen ağaçların üzeri çadırlarla örülmüş ve ancak yüksek mevkili insanlar ve onların aileleri tarafından görülebilmektedir.

Film polis dedektifi Thorn ve onun katibi Sol'un bir cinayet üzerinden Soylent Green'in bileşimine ulaşmaları üzerine kurgulanmışsa da özellikle Thorn'un gerçek meyve ve sebzeler karşısındaki şaşkınlığı ve katip Sol'un bilgece konuşmaları ile çevreci öğeler barındırmaktadır. Geçmiş günlerini anlatırken Sol'un kullandığı *“benim çocukluğumda yiyecek yiyecekti. Bizim sihirbazlarımız suyu zehirlemeden, toprağı kirletmeden bitkisel ve hayvansal hayatı nerdeyse yok etmeden önce. Benim zamanımda her yerde et bulabilirdin. Yumarta vardı. Gerçek Tereyağı. Dükkanlarda taze marul. ...İnsanlar her zaman kötüydü ama dünya güzeldi”* cümleleri filmde insanlığın yaşadığı çaresizliği açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Film artan nüfusa bağlı olarak ortaya çıkacak açlık sorununa odaklanan boyutlarıyla Malthus'çu öğeler taşırken, “sömürüye dayalı kapitalist sermaye birikim sürecinin neomarksist pencereden hikayesini de anlatmaktadır” (Lipschutz, 2005, 573) Ayrıca filmin tekno endüstriyel kapitalizmin insanlığın sonunu getireceği üzerine kurgulanan sonraki yılların filmlerinin de öncülüğünü yaptığını söylemek mümkündür.

Her iki filmin ortak temasının da, insanoğlunun kaynakları tüketmesi, doğanın tahrip olması ve gelecek kuşakların kıtlık içinde yaşamaya mahkum edilmesi olarak kurgulanması dönemin temel tartışmalarına koşut bir çizgi göstermektedir. 1970 yılında Roma Klübü'nün “İnsanlığın İklimi” projesinin bir parçası olarak Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (MIT) ye hazırlattığı (Keleş, Hamamcı, & Çoban, 2012) ve yayınlandığında büyük ses getiren Büyümenin Sınırları Raporu'nun temel tezleri iki filmin ana temalarıyla uyum içindedir. Kuşku bir yaklaşımla filmleri raporun devamı ya da tamamlayıcısı gibi düşünmek mümkün değilse de dönemin temel siyasal tartışmasından etkilendiği de açıktır.

Gelecekte Korkmanın Yerini Alan Daha Yakın Korkular

1970’li yılların başındaki belirsiz gelecek korkusu üzerinden yapılan filmlerin ilgi çekmesi üzerine daha reel, daha gerçek, hayatın içinde, hatta gerçek hayatı parçalayan korkular sinema perdesine yansıtılır. Korkuların başında ise insan ve çevre sağlığına zarar verebilecek tehditler gelmektedir. Şüphesiz ki bu tehditler arasında da ilk sırayı nükleer enerji almaktadır.

Nükleer enerjinin tehlikelerine ilk dokunan film olarak 1979 tarihli **The China Syndrome** (3) filmini görürüz. ABD’de bir nükleer reaktörde oluşan bir kaza ve kazayı dünyaya duyurmak için çabalayan iki televizyoncunun hikayesi aynı zamanda “enerji sektörüyle medya arasındaki ilişkilere” (Shaw, 2013, 93-113) ve kapitalist sistemin sonuçları ne olursa olsun nükleer santralleri çalıştırmak isteyeceği mesajına odaklanır. Filmin gösterime girmesinden kısa bir süre sonra ABD’de Pennsylvania Eyaletinin Harrisburg kentindeki Three Mile Adası nükleer santralinde yaşanan bir kaza filmin kurgusunun gerçekliğini gösterirken (McMullen, 1995, 56) ününün de arttırmasını sağlamıştır.

The China Syndrome nükleer enerjinin elektrik enerjisi üretiminde kullanılmasının sakıncalarını odaklanmıştı. Oysa nükleer enerjiye ilişkin esas korkular onun bir silah olarak kullanılması kaynaklıydı. Soğuk savaş yıllarında doğu ve batı arasında hızla yükselen nükleer silahlanma yarışı sıradan insanlar için beraberinde bir tehdidi getiriyordu. Sinemanın bu korkuyu farketmesi ve beyazperdeye taşıması da yine bu yıllara dayanmaktadır. Nükleer bir saldırı halinde yaşanacaklar 1983 yapımı doğrudan televizyon için çekilen **The Day After**’la (4) seyircinin hayal dünyasına sunulur.

Amerika’nın Kansas eyaletinde gündelik hayatlarına devam eden insanların ilk olarak nükleer saldırı ihtimali karşısında yaşadıkları panik sahneye yansıtılır. Sıkışan trafik, iletişim kanallarında yığılma, stok yapmak için yağmalanan dükkanlar. Ardından korkulan olur ve Sovyetler tarafından atılan füzeler şehri vurur. Bugünün sinema seyircisinin acemice bulacağı görsel efektler yoluyla ilk olarak nükleer bombaların patlaması sonrası insanların, hayvanların ve doğanın nasıl saniyeler içinde yok olacağı gösterilir. Nükleer tehdidi yalnızca söylem düzeyinde bilen sinema seyircisi için bu görüntüler bile “yıkımın korkutucu bir tasviri” (Foss & Littlejohn, 1984, 6) olarak dikkat çekicidir. Ancak ardından radyoaktif serpentinin yol açtığı ölümler ve hastalıklar ilkinden daha korkutucu bir tabloyu gözler önüne serer. İnsanlar kısa süre içinde maruz kaldıkları radyasyona bağlı olarak ölümcül hastalıklara yakalanmışlardır. Dökülen saçlar ve vücudu kaplayan yaralar hastalıkların ilk etkileri olarak gösterilir. Karmaşa tüm toplumu sarmıştır. Radyasyonun ekili alanları yok etmesi sonucu gelecek yıllarda beklenen açlık da üstüne eklenince insanoğlunun kendine ne denli zarar verebildiği gösterilmeye çalışılır. Filmin bir sahnesinde Einstein’a atıfla “Üçüncü dünya savaşının nasıl olacağını bilmem ama dördüncü dünya savaşı taş ve sopalarla yapılacak” sözü insanlığın kendi uygarlığını bile yok edebilecek hırsla sahip olduğunu göstermesi açısından filmin belleklere kazınan en önemli cümlesi olmaya adaydır.

Amerika’nın nükleer silah politikasına yönelik tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemde yayınlanan ve 100 milyon kişi tarafından izlenen film Başkan Reagan taraftarları kadar, nükleer enerji yanlısı sıradan Amerikalıları bile şok etmeye yetmiş ve dönemin politik gündemini sarsmıştır. (Overpeck, 2012, 267-292)

İnsan ve çevre yaşamına tehlikeye atacak bir başka tehdit, 1973 yapımı **The Crazies** (5) filminde su kaynaklarının kirlenmesine bağlı olarak ortaya çıkan salgın olarak resmedilir.

Amerika'nın küçük bir kasabasına düşen bir uçakta bulunan biyolojik bir silahın virüsleri yeraltı sularına karışmıştır. Virüs insanları öldürmekte ya da akli dengelerini yitirmelerine sebep olmaktadır. Yerel güçlerin çözemeyeceği kadar büyük tehlikeye ordu müdahale eder. Gaz maskeli askerler tarafından bölge karantina altına alınır ve sıkıyönetim ilan edilir. Ordu virüsün bulunduğu bölgeden dışarı çıkmaması için nükleer silahla bölgeyi yok etmek dahil her türlü tedbiri düşünmektedir.

Film kimi zaman ana tema olan salgını bir kenara bırakıp Amerikan rüyasının en büyük kabusu olarak kabul edilen “ordunun sokağa inmesi” ne odaklansa da, bir virüsün sebep olabileceği kirliliğin sonuçlarına dikkat çekmesi yönüyle sinema tarihindeki salgın, enfeksiyon ya da hastalıkların etkileri üzerine yapılan felaket filmleri için bir başlangıç oluşturmıştır. Hatta öyle ki film 2010 yılında aynı adla (6) yeniden çekilmiştir.

Salgın ya da virüs temalı filmler arasında 2002 yılı yapımı **28 Days Later** (7) sinema tarihinin önemli filmlerinden biri olmuştur. Amerika'daki 11 Eylül saldırıları ve sonrasında yaşanan Şarbon paniği ile aynı günlere denk gelen film bu kez genel akımın dışında bir coğrafyayı kendine mesken edinmiştir. Rage adlı bir virüsün Britanya topraklarında yayılması ve insanları yaşayan ölümlere (zombi) dönüştürmesi üzerine kurgulanmıştır. Filmin başarısı üzerine 2007 yılında devamı niteliğinde **28 Weeks Later** (8) çekilmiştir. Her iki filmde bir salgın karşısında tek çare olarak görülen karantina uygulamasının sonuçları üzerine odaklanmıştır.

Eski Ahitten beri tüm kültürlerde her şeyin bir gün sonunun geleceğine inanılır. Ama sinemanın zombileri keşfetmesi ile bu inanç yeni bir boyut kazanmıştır (Wagner, 2014, 11). Her şeyin sonu aynı zamanda kötü bir dünyanın da başlangıcı olmaktadır. Öte yandan korku ve gerilim sinemasının önemli araçlarından biri olan bu yaratıklar insanın hayatta kalma güdüsünü de sinemaya taşımaktadır. Bu tür filmlerin temaları insan ve çevre sağlığını tehdit eden felaketler karşısında bile bu güdünün dünyayı ve insan yaşamını ayakta tutacağına dair inancın her seferinde yeniden üretilmesini sağlarlar.

Yakın Geçmişten Uzak Geleceğe Kötümserlik: Distopik Filmler

Yakın tehditleri içeren temaların sinema seyircisi tarafından beğenilmesi üzerine zaman içinde basit gerilim modundan uzaklaşıp distopya olarak adlandırabileceğimiz gelecek bir tarihteki dünyanın karamsar görüntüsüne (kara gelecek) odaklanan çok sayıda film de çekilmiştir. Bu filmlerden bazıları henüz insanoğlu dünya üzerinde yaşarken dünyanın nasıl bir yer olacağına odaklanırken bazıları daha da ileri giderek post apokaliptik (kıyamet sonrası) bir dünya resmetmeye çalışırlar.

Bunlar arasında ilk göze çarpanlar 1982 tarihli **Blade Runner** (9) ve 2006 tarihli **Children of Men** (10)'dir. Blade Runner, replicant (kopya) adı verilen kölelerin 2019 yılında çıkardığı isyan ve onları öldürmekle görevlendirilen Bıçak Koşucuları adındaki polis teşkilatının üyesi *Rick Deckard*'ın yaşadığı açmazlara odaklanırken, geleceğin dünyasındaki karamsar tabloyu 20. Yüzyıl sonlarında artacak nüfus, iklim değişikliği ve genetik mühendisliği çalışmalarına bağlayan yönleriyle dikkat çekmektedir. Öte yandan “insanın teknolojiyi kullanarak doğayı yok etme potansiyeli de” (Doll & Faller, 1986, 97) filmle ortaya koyulmaktadır. Children of Men ise 2027 yılındaki çökmüş dünyayı resmetmektedir. Genetik deneyler ve kirliliğe bağlı olarak ortaya çıkan kriz bu sefer kısırlıktır. En genç insanın 18 yaşında olduğu ve yeni bebeklerin doğmadığı dünyaya umut olabilecek bir çocuğun anne karnında korunması ve

sağlıklı bir şekilde doğabileceği gemiye ulaşmasını anlatan film dünya üzerindeki insan yaşamının ne kadar kırılgan olduğunu sinema seyircisine etkileyici bir şekilde sunmaktadır.

2013 Tarihli **Oblivion** (11) filmi 2077 yılında geçmektedir. 50 yıl önce uzaylı bir ırk Scav'lar tarafından dünya işgal edilmiş ve Ay yok edilmiştir. Ay olmayınca dünya bir kaosa sürüklenmiş, depremler ve tsunamiler şehirleri saatler içinde yıkmıştır. Ardından başlayan istila karşısında dünya nükleer silahları kullanmış, savaşı kazanmış ama dünyayı kaybetmiştir. Dünyanın büyük bir bölümü radyasyonla kirlenmiş ve yaşanmaz hale gelmiştir. Geride kalan insanlar gezegeni terketmek ve Satürn'ün bir uydusunda yaşamak zorunda kalmışlardır. Yeni koloninin enerji ihtiyacı için gereken deniz suyu ise dünya okyanuslarının üzerine yerleştirilen ve hydro denilen cihazlarla sağlanmaktadır. Film post apokaliptik bir dünyada hidroları korumakla görevlendirilen Jack Harpor'ın dünyayı hala evi gibi hissetmesi üzerinden gezegene bağlılığımızı seyirciye hissettirirken, geride kalmış bir grup insanın ise "sıfırdan başlayarak insanlığın yarım kalmış rüyasını yeniden canlandırma" (Miller, 2013, 104) çabasına odaklanmaktadır.

2013 tarihli **Elysium** (12) 2154 yılının Los Angeles'ında geçmektedir. Film "*21. Yüzyılın sonlarında Dünya hastalıklarla kirlilikle doluydu ve aşırı kalabalıktı*" mesajıyla başlar. Vizyona girdiği yıldan bir buçuk asır sonrasını hayal eden film dünya üzerindeki "eşitsizliklerin daha da derinleştiği bir toplumu resmeder" (Charity, 2013, 72). Dünyanın zenginleri yaşam tarzlarını korumak için dünyadan kaçmış ve kendilerine uzayda Elysium adını verdikleri lüks içinde yaşadıkları bir uydu inşa etmişlerdir. Uydu yeşillikler içinde ormanları gölleri güzel evleriyle adeta bir cenneti andırmaktadır. Bu cennette hasta olmak mümkün değildir. Olanlar da özel makinalarla acısız olarak iyileştirilmektedir. Yeryüzünde yaşayan insanlar ise Elysium'daki hayatı devam ettirmek üzere köle gibi çalıştırılmaktadır. Bir taraftan gangsterlerin baskısı altında yaşamaya devam ederlerken diğer taraftan hastalarını tedavi edebilmek için kaçak yollardan Elysium'a gitmeye çalışsalar da her defasında başarısızlığa uğrarlar. Film, işyerinde yüksek düzeyde radyasyona maruz kalmış kahramanı Max'ın Elysium'a gitme çabası üzerinden insanlığın yaşanabilir bir dünya hayalini sahneye taşır. Çünkü Max için şu anda Elysium'a gitmek bir zorunluluktan kaynaklanıyor olsa da, bu aslında onun çocukluk hayalidir. Temiz bir çevre, hastalıkların olmadığı sağlıklı bir yaşam ve barış içinde yaşayan mutlu insanlar. Film uzaydaki cennet ile yeryüzündeki cehennem arasındaki gel gitlerle aslında hem arzulanan mutlu geleceğin inşa edilebileceği umidini diri tutarken, hem de yeryüzüne nasıl zarar verdiğimizi de gözler önüne sermektedir.

Distopik filmler içinde en dikkat çekici olanı şüphesiz ki 2004 tarihli **The Day After Tomorrow**'dur (13). Küresel ısınmanın ortaya çıkarabileceği felaketlere odaklanan film kuzey buz denizinde bilimsel bir araştırma yapan ekibin büyük bir buz parçasının kırılıp ana kütleden ayrılmasına tanık olmasıyla başlar. Küresel ısınma olarak adlandırılan çağımızın gerçeği, bu sahneyle söylem düzeyinden çıkıp görsel hale gelir. Hemen ardındaki sahnede Yeni Delhi'de dünya liderlerinin Küresel Isınma Konferansında bir araya geldiklerini görür ve ısınma olarak adlandırılan jeolojik olayın aslında dünya üzerinde yeniden buzul çağını başlatabileceğini öğreniriz. Bu belki 100 belki 1000 yıl sonunda olacaktır. Ama film "*hemen harekete geçmezsek bunun bedelini çocuklarımız ve torunlarımız ödeyecek*" cümlesiyle yeşil düşüncenin özgül kavramsal eksenlerinden gelecek kuşaklar için bugün harekete geçme temasına atıfta bulunur. Bugün yeşil düşünce tartışmaları içinde gelecek kuşaklar üzerine yapılan vurgu "o kadar popüler bir kullanıma sahiptir ki, Kızılderililere atfedilerek kullanılan (ancak gerçekte Friends of the Earth örgütünün kurucusu David Brower'a ait olan) 'Dünya

bize babalarımızdan miras kalmadı, biz onu çocuklarımızdan ödünç aldık' sözü çevre ile ilgili olarak herkes tarafından kullanılan bir slogan hâline gelmiştir." (Şahin, 2012, 36)

Film ayrıca 1997 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi taraflarınca imzalanan Kyoto Protokolüne doğrudan değinmektedir. Bu yönü ve çevre politikalarına yönelik kimi tartışmaları doğrudan dile getirmesi yönüyle de çevreci filmler arasında dikkat çekmektedir. Örneğin, Yeni Delhi'deki toplantıda ABD temsilcisinin *"peki Kyoto antlaşmasının bedelini kim ödeyecek? Dünya Ekonomisine yüz milyarlarca dolara mal olur"* cümleleri antlaşmayı gerçek hayatta da imzalamayan Birleşik Devletlerin çevre sorunları karşısında durduğu pozisyonu gösterir niteliktedir. Bu tepki karşısında bilim adamının *"Hiçbir şey yapmamanın bedeli daha ağır olabilir. İklimimiz çok hassas. Bu oranlarda fosil yakıtı tüketmeye devam eder ve çevreyi kirletirsek buzullar kısa süre içinde yok olacaklar"* cümleleri çevreci tartışmaların temel tezlerinin herhangi bir sinema dili kullanmadan doğrudan ifadesidir. Yine devam eden repliklerde ABD temsilcisinin *"ekonomimiz de en az iklim kadar hassas"* cümleleri ise çevreci tartışmalar içinde kalkınma mı? çevre mi? paradoksunun doğrudan ifadesi olarak okunabilir.

Korkulan beklenenden daha kısa sürede gerçekleşmiş ve kuzey yarımküre denizlerden başlayarak hızla soğumuştur. Bu beraberinde ani iklim değişikliklerini, hortumları, kasırgaları ve dev tsunamileri getirmiştir. Ardından daha da soğuyan hava tüm dünyanın iklimini değiştirmiş ve adeta buzul çağı yeniden başlamıştır. Soğuk ve açlık milyonlarca insanın ölmesine yol açar. Kuzey yarımkürede yaşayanlardan şanslı olanlar ancak güney ülkelerinin ev sahipliğine sığınarak hayatta kalabilmişlerdir.

Film bilim adamları tarafından onlarca yıl sonra gerçekleşeceği ifade edilen ısınma sorununu hemen gerçekleşecekmiş gibi gösterdiği için (Burg, 2012) eleştirilmiş olsa da, "iklim değişikliklerinin ortaya çıkaracağı risklere yönelik ortalama bir vatandaşın algıları üzerindeki etkileri kadar, sinema izleyicilerinin politik tercihleri ve oy verme davranışları üzerinde de etkili olmuştur" (Leiserowitz, 2004)

Çevresel Yıkım karşısında Sinemanın Çözüm Temaları

Çevresel sorunlara odaklanan sinema filmleri bir belgesel olmadığı, belli bir kurgu içinde konuyu sonuçlandırması gerektiği için doğal olarak değişik çözüm önerilerini de masaya yatıran bir yaklaşım sergilemek zorundadır. Bu zorunluluğun bir sonucu olarak bazı filmler çevresel tahribatın önlenmesinde hukuk süreçlerinin kullanılmasını ön plana çıkarırken, bazıları sivil toplumun çabalarına odaklanmaktadır. Bazılarında dünyanın tüm uluslarına çağrı yapılırken, bazılarında değişimin birey boyutunda başlayacağı gösterilmeye çalışılmaktadır. Ama hemen hemen her film kimi zaman açık, kimi zaman filmin gizli saklı kalmış cümlelerinde sorunun sebebi olan insanın aynı zamanda çözümün de sahibi olduğu mesajını vermeye çalışmaktadır.

Çevre sorunları karşısında hukukun kullanılması üzerine temalandırılan filmlerin genel olarak olumsuz bir havası vardır. Bu filmlerde hukuk, sorunların çözümünden çok, para ve güç sahiplerinin isteklerine hizmet eden bir araç olarak gösterilmektedir.

Çevreye verilen zararların hukuk içinde çözümü üzerine odaklanan filmler arasında ilk sayılması gereken film 2000 yılı yapımlı **Erin Brokovich**'tir (14) Hukuk eğitimi almamış olmasına rağmen bir avukatın yanında çalışan Erin'in gayrimenkul dosyalarında karşılaştığı tıbbi kayıtlardan yola çıkarak yöre halkının kullandığı suyun kirli olduğu ve kanser başta

olmak üzere hastalıklara sebep olduğunu anlaması ve halkı kendi safına çekerek bir hukuk mücadelesi başlatmasını konu edinir film. Sonuçta kimsenin hayal edemeyeceği kadar büyüklükteki bir tazminat kazanılır. Ama şüphesiz ki sinema diliyle söylemek gerekirse bütün hikayeler mutlu sonla bitmezler. Ya da daha doğru ifadeyle sinemada hukuk her zaman haklının yanında yer almaz. 2007 yapımı **Michael Clayton** (15) filminde hukuk şirketlerinin çoğu zaman güçlünün yanında yer aldığını çevreyi kirleten firmalar için bir paravan görevi gördüğünü görürüz. Büyük bir hukuk firmasının sorun çözücü avukatı Michael Clayton, kendisiyle aynı firmada çalışan avukat arkadaşının, müvekkilleri olan U/North adındaki şirketin ürünlerinin çevreye zarar verdiği ve insanların ölümüne sebep olduğu için saf değiştirip zarar gören ailelerin yanında yer aldığını önce anlayamaz. Ama arkadaşı elde ettiği bilgiler yüzünden öldürülür. Sırada kendisinin olduğunu anlayan Clayton şirketin suçlarını ortaya çıkarır ve polise yöneticilerini teslim eder. Sonuçta suçlular hak ettiklerini bulur ama film hukuk sistemine yönelik güvensizliği de pekiştirir.

Çevre sorunları karşısında hukuka ve adaletin dağıtılış biçimine yönelik kuşku en yalın şekliyle 1998 yapılı **A Civil Action** (17) filminde gösterilir. Tazminat davalarının başarılı avukatı Jan Schlichtmann'ın istemeyerek de olsa aldığı bir dava, onun kariyeri kadar yaşadığı dünyaya ve o dünyanın insanlarına bakışını da etkileyecektir. Bir deri fabrikasından çıkan zehirli atıkların toprağa karışarak şehir sularını kirletmesi ve 8 çocuğun lösemi hastası olmasını mahkemeye taşıyan Schlichtmann, firmaların duyarsızlığı yanında mahkemelerin de nasıl güçlünün yanında yer alabildiğini görür. Avukatın kişisel çabaları sonucu dava kazanılır ve hem lösemiden ölen çocukların ailelerine tazminat ödenir hem de fabrikanın bölgeden kaldırılması sağlanır. Filmin belleklere kazınan önemli sahnelerinden birinde atıklarını içme sularına karıştıran firma avukatının, lösemi sonucu ölümleri fabrika atıklarına değil de *“teflon tava, saç spreyi, tatlandırıcı kullanmaya, gümüş diş dolgusuna sahip olmaya, sigara ya da diet kola içmeye, ya da giysilerini kuru temizlemeye göndermeye”* bağlaması büyük şirketlerin çevre sorunları karşısında durdukları yeri göstermesi açısından dikkat çekmektedir.

Sorunların temel kaynağı olan insanoğlunun çözümün de sahibi olduğu yönündeki mesaj ise, en açık şekilde 2008 tarihli **The Day The Earth Stood Still** (17) filminde verilmektedir. Filmde dünyanın savaşlar, iklim değişiklikleri, küresel ısınma, açlık gibi sorunlarla kendi kendini yok ettiğini gören uzaylıların dünyaya müdahalesini görürüz. Üstelik bu kez gelenler dünyayı değiştirmek ya da daha da güzelleştirmek adına gelmemiştir. Bir nevi kurtuluş insan ırkının ortadan kaldırılmasında bulunulmuş; bunun için *Klaatu* adındaki uzaylı gönderilmiştir. Dünya dünyalılardan kurtarılacaktır. *Klaatu'nun “Bir tür (insan ırkı) uğruna bu dünyadaki yaşamı riske atamayız. Evrende canlı hayatı sağlayabilecek çok az gezegen var. Dünyanın sizler tarafından yok edilmesine izin veremeyiz”* cümleleri dışardan birinin gözüyle gezegenimizin ne kadar değerli olduğunu göstermek yanında, üstündeki insan ırkının gezegene göre daha önemsiz olduğu mesajıyla da ilgi çekicidir. Bu arada Nuh'un gemisi temasının filmde bir kez daha işlendiğini görürüz. Uzaylılar tarafından dünyanın değişik yerlerine indirilen küreler yardımıyla dünya üzerindeki hayatı yeniden başlatmak için değişik türlerden örnekler alınır. *Klaatu* ile Nobelli bilim adamı arasında geçen konuşmalarda uzaylının, *“sorunuzun teknoloji değil, sorun sizlersiniz. Birbirinize tehdit olduğunuz gibi dünyaya da tehditsiniz. Dünyaya özensiz davranıyorsunuz”* cümleleri ile dışardan bakıldığında insanoğlunun yaşadığı dünyayı nasıl yok ettiğinin mesajı verilirken, ona cevap veren bilim adamının *“yok oluşun kıyısında olduğumuzu söylüyorsunuz ve bunda da haklısın. Sadece uçurumun kıyısında iken insanlar değişim şansını yakalar. İnsanlar değişimin bir*

yolunu bulacaktır” cümleleri sinema diliyle daha yaşanabilir bir dünya kurma ihtimalinin somut anlatımı olarak okunabilir.

Benzer bir tema 2007 yapımı **Invasion** (18)’filminde de işlenir. Bir mekiğinin dünyaya iniş sırasında uzaydan getirdiği, uzayın soğuğuna da atmosferin sıcaklığına da dayanabilmiş tek kromozomlu bir organizmanın ortaya çıkardığı bir salgını anlatır film. Başlangıçta güçlü bir grip virüsü olarak düşünülür. Ama zaman içinde insanları değiştirmeye başladığı farkedilir. Virüs yeni bir insan nesli ve yeni bir dünya ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. İnsanların birbirlerine bağlı olduğu, savaşın yoksulluğun, cinayetin olmadığı bir dünya; acı olmayan bir dünya. Sonuçta çözüm insanlığın o güne kadarki birikiminde bulunur. Çiçek hastalığının tedavisinde uygulanan bir yöntem salgını bitirir; Virüs yok edilir. Film kendi kirlettiğimiz dünyanın sorunlarını çözmede kimse dışardan gelip bize yardımcı olmayacak, sorunları yine kendi yöntemlerimizle kendi birikimimizle, kendi teknolojimizle yeneceğiz mesajını net olarak seyirciye iletir. Filmin final sahnesinde Amerikan Başkanının ağzından söylenen şu cümleler ise dünyanın bugünkü halinin doğrudan insanın doğasından kaynaklandığını gösterir niteliktedir. *“İyi ya da kötü yine insanız. Yeri gelince hepimiz en vahşi suçları işleyebiliriz. Böyle dönmeyen, her krizin yeni bir vahşetle son bulmadığı, bütün gazetelerin savaş ve şiddetle dolu olmadığı bir dünya hayal etmek, insanların insan olmadığı bir dünya hayal etmektir”*.

Değişimin bireysel planda nasıl olacağını göstermesi bakımından 2012 tarihli **Promised Land** (19) filminin çevreci filmler arasında ayrı bir yeri vardır. Film insanların değişebileceklerine dair mesajı tam olarak vermek yanında, hem kapitalist sistemin kar güdüsü altında çevreyi umursamaz tavrını açık bir şekilde göstermekte hem de sivil toplum örgütlerine kuşkucu bir bakış atmaktadır.

Bir enerji şirketi zengin doğalgaz kaynaklarına sahip bir taşra kasabasındaki arazileri satın almak istemektedir. Bu amaçla daha önce defalarca bu işi yapmış en iyi iki elemanını Steve Butler ve iş arkadaşı Sue Thomason’u kasabaya gönderir. Ülke bir ekonomik krizin ortasında olduğu için insanların şirketin teklifine sıcak bakacakları düşünülür. Steve yaptığı işle ilgili başlangıçta ahlaki bir endişe taşımamaktadır. Çünkü çocukluğu ve gençliğini yaşadığı topraklarda kapanan fabrikalar beraberinde fakirliği getirmiştir. Kendi cümleleriyle söylemek gerekirse *“fabrika olmadan endüstri olmadan herkes bir hiçtir ve çiftçi kasabası bir fantaziden başka bir şey değildir”*. Ardından şu cümleleri ekler *“ben onlara doğal gaz satmıyorum tek geri dönüş şanslarını satıyorum”* Kasaba halkı topraklarını ve evlerini sattıklarında yeni bir yaşama, daha iyi eğitime, daha yüksek gelire kavuşacaktır. Ancak çıkarılacak doğal gazın su kaynaklarını kirlletme riski vardır. Çünkü doğal gazın çıkarılması sırasında yer altında bulunan ve içinde doğalgazın bulunduğu kayalar hidrolik yöntemle kırılmakta bu da yeraltı sularına zarar vermektedir.

Film temiz enerji olarak kabul edilen doğalgaz üretiminin olası çevreye tahribatlarına yoğunlaşması yönüyle benzer filmler arasında ayrı bir öneme sahiptir. Ama öte yandan Steve’in cümleleriyle doğalgaza karşı olmak *“petrol ve kömürün tarafında olmak”*la aynı anlama gelmektedir. Devam eden cümlelerdeki *“tabiki enerji tüketimine son vermezsek. Şimdilik bunu isteyen çıkmadı”* cümleleri ise çevre ile ihtiyaçlar (burda enerji ihtiyacı) arasındaki paradoksal ilişki üzerinden yapılan çevreci tartışmaların bir örneğini sunmaktadır.

Kasaba halkı doğalgazın temiz bir enerji olmadığına, çevreye zarar verebileceğine yönelik inanç geliştirirken Steve’in de dönüşümüne tanık oluruz. Steve’in zaman içinde gerçeği görmesinde bölgeye gelen ve şirketin daha önce ele geçirdiği topraklarda tüm varlığını

kaybettiğini söyleyen çevreci bir aktivistin bilinçlendirme çalışmalarının da etkisi olur. Film aslında tek bir çevrecinin bile pek çok şeyi değiştirebileceği mesajını da arada verir. Çevreci aktivist insanlarla iletişim kurar, onlara gerçekleri anlatır. Okullara gider öğrencileri bilinçlendirir. Ama filmin sonunda çevreci aktivist denilen kişinin aslında doğalgaz şirketinin adamı olduğu ve aslında şirketin işi garantiye almak için ikinci bir strateji izlediği ortaya çıkar. Bu da büyük firmaların amaçlarına ulaşmak için çevreci görünen örgütlerle bile ilişki kurabileceklerini gerekirse bunları satın alabileceklerini göstermesi açısından anlamlıdır.

Sonuçta kasaba şirketin teklifini geri çevirir ve topraklarını satmaz. Üstelik de bunu büyük bir ekonomik buhran döneminde yapar. Ama bir kasabalının red gerekçesindeki cümleleri çevreye duyarlılığın net cümleleri olarak okunabilir. *“Şirketin teklif ettiği parayı almak böyle bir buhran döneminde bizim için çok anlamlı olabilirdi. Satacak hiçbirşeyimiz kalmadı çünkü. Ama kabul etmemiz demek ayaklarımızın altındaki bu dünyayı yok etmeyi de kabul etmek anlamına geliyordu”*

20. yüzyıl çevre sorunlarının artışı kadar, çevreyi koruma amaçlı sivil hareketlerin yükselişinin de tarihi olmuştur. Bugün dünyanın hemen hemen her ülkesinde bu amaçla örgütlenmiş pek çok sivil örgüt bulunmaktadır. Sinemanın bunu görmezden gelmesi beklenemezdi. Başlangıçta genellikle çevreci örgütlere yönelik belgeseller, yerini, yakın tarihlerde çevreci örgütlerin anatomilerine yönelik filmlere bırakmıştır. Bu filmler arasında her ikisi de 2013 yılı yapımı olan **East** (20) ve **Night Moves** (21) sayılabilir. Her iki film de çevre sorunları karşısında kitlesel hareketlerin örgütlenmesi, duygusal yönü, düşünce ve eylem biçimlerine odaklanmıştır.

East çevresel tahribat karşısında mücadele ederken oldukça radikal yöntemler uygulayan bir örgütü anlatmaktadır. Çevreyi kirlüten üç ayrı firmaya ve onların yöneticilerine karşı karşı terör saldırısı düzenlemeyi düşünen bir örgüt bıraktıkları mesajda şöyle demektedir. *“Yaşadığınız yerleri biliyorsak geceleri bu kadar rahat uyumamalısınız, ... bizim yaşam alanlarımızı zehirlerseniz biz de sizinkileri zehirleriz”* Örgütü etkisiz hale getirmek için özel bir güvenlik şirketinin çalışanı Sarah Moss’un bir aktivist gibi örgüte sızar. Film yanlarında kaldığı süre içinde Sarah’ın örgütün fikirlerine yakınlaşması ve empati duymaya başlaması üzerine temellendirilmiştir.

Filmin pek çok karesinde gerek çevresel gerekse toplumsal ve yönetsel tahribata dikkat çekilmeye çalışılmakta ve mesajlar verilmektedir. İlaçların yan etkileri ile insanların zarar görmesi, geyiklerin keyif için öldürülmesi, tenis kortlarında bile yapay çim kullanılması, yenilebilir durumdaki yiyeceklerin çöpe atılması, gibi. Bunların sebebi ise yanlışa duyulan “güven” duygusu olarak belirtilmektedir. *“İnsanlar sisteme, hükümetlere ya da kiliseye güvendiler ancak bunların her biri çevresel tahribatın da sorumluları oldular”* cümlesiyle özetlenen bu durum karşısında örgüt, çevreye zarar veren firmalara yönelik eylemler düzenlemektedir.

Filmdeki ilk eylem bir ilaç firmasına yönelik düzenlenir. Denoxin adında zararlı yan etkileri olan ilaç ilaç üreten firmanın tanıtım kokteylinde yöneticilere içkiyle beraber içirilir. Eylem örgüt tarafından şu şekilde duyurulur. *“İlaç şirketi yöneticilerinin en çok sattıkları zehirlerinden Denoxin’in tadına bakmalarını sağladık”* İkinci eylem bir madeni işleten şirketin üretimde kömür kullanması ve atıklarını doğal ortama vermesinden kaynaklanan sebeplerle şehir suyuna arsenik ve kurşun karışması ve bunun sonucu olarak yaşanan ölümler için bakır şirketi ve onun yöneticilerine karşı düzenlenir. Eylem şirketin sahibi ve CEO’sunun kirl ettikleri bir gölete girmek için zorlanmalarıyla gerçekleştirilir. Film Sarah’ın çalıştığı

güvenlik şirketine düzenlenen eylemle son bulur. Başarısız eylem şirketin çalışanlarına ait bilgilere ulaşmak ve onları öldürmek amacına yöneliktir. Film örgütün fikirlerine yakınlaşan Sarah'ın şiddet içeren yöntemi benimsememesi ve kendi yolunu çizmesi üzerinden sonlandırılır.

Film çevreci sinema içinde bazı özgünlükleri de barındırmaktadır. Örneğin örgütün isminin “Doğu” olarak seçilmesine yönelik film içinde herhangi bir açıklama olmamasına rağmen, film esas olarak çevreyi yok eden Batı medeniyetinin eleştirisi üzerine kurgulandığı için doğu isminin seçildiğini söylemek olası görülmektedir. Öte yandan film kolektivitinin gücüne sürekli yaptığı vurgularla çevreci hareketlerin dayandığı zemini de anlamamızı sağlamaya çalışmaktadır. Sarah'ın örgüte ilk katıldığı akşam elleri kolları bağlıyken bir tabaktan yemek yenmesinin istenmesi ve onun da bunu tabağa kafasını uzatarak yapmaya çalışması; buna karşın örgüt üyelerinin her birinin kaşıkların ucunu ağızlarına alıp yemeği aldıktan sonra onu yanındaki arkadaşına sunması ve sonrasında diğerinin de kendine yedirmesi sahnesi kolektivitinin gücünü gösterme çabası açısından filmin en dikkat çekici sahnelerinden biridir.

Night Moves filmi ise içinden geçtiği ormanlık araziye ve etrafındaki doğayı yok eden bir barajı patlatmak için bir araya gelen üç çevrecinin barajı patlatma süreçlerine ve patlama sonrasında bir kampçının ölmesi sonucu kendi içlerinde ve aralarında yaşadıkları çelişkilere odaklanmaktadır.

Film sanayi devrimi başladığından beri çevrenin nasıl bozulduğunu anlatan bir kısa filmin görüntülerine eşlik eden şu mesajla başlar. *“Bizler kar üretim ve sürekli büyümeye bağımlı bir kültürüz. Peki bunun bedeli ne. İnsanoğlu herşeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu ne zaman anlayacak. Çok uluslu şirketler ne zaman ölü bir gezegenden kar edemeyeceklerini anlayacaklar. Artık devrim başlamalı. Dünyanın dört bir tarafında bireyler harekete geçip tarafını belli etmeli”* Görüntüler ve mesaj çevreci bir toplantıda sunulmuştur. Ancak izleyiciler bu görüntüler karşısında farklı tepkiler gösterirler. Bir kısmı *“durum bu kadar kötüyse zaten yapacak bir şey kalmamış”* tepkisini verirken, bazıları ne yapılacağını merak etmektedir. Kısa filmi çeken yönetmene yöneltilen *“Peki sen insanlardan ne istiyorsun bir planın mı var?”* sorusuna yönetmenin verdiği cevap *“Bence karşılaştığımız sorunların nedeni bu büyük plan düşüncesi. Bana kalırsa esas önemli olan tek bir büyük çözüm olduğunu düşünmemek. Ben büyük planlara değil küçük planlara odaklanıyorum”* şeklinde olmuştur. Bu yaklaşım çevreci hareketlerin temel hareket tarzını göstermesi açısından önemlidir.

Her iki filmde çevreci hareketlerin şiddet içermemesi barışçıl bir hareket olduğu yönündeki yeşil düşüncenin (Şahin, 2012, 20) temel tezlerine vurgu yapan nitelikleriyle çevre duyarlılığını yansıtan filmler arasında ayrı bir yere sahiptir. Bu yönüyle çevreci hareketin şiddeti meşru görebilecek eylem biçimlerine içerden bir eleştiri olarak da değerlendirilebilir. Başka bir deyişle çevreyi korumak adına yapılması gerekeni değil yapılmaması gerekeni göstermektedir. Bir barajın yapılmaması için kamuoyu oluşturmak ya da sivil inisiyatifi harekete geçirmenin yanlış bir tarafı yoktur. Ancak yapılmış bir barajı patlatmak çevresel değerlere bir katkı değil tam tersine zarar vermek anlamına gelmektedir. Çünkü bu eylemden insanların zarar görmesi bir yana bırakıldığında bile patlayan barajın suları altında kalan korunmak istenen doğa tahrip olabilir. Night Moves’de tam olarak bu paradoksu gösterme amacındadır. Benzer şekilde East’de de örgüt üyelerinin şiddet içeren eylem biçimlerini sorguladıklarını görürüz. Maden işleten firmaya karşı sabotajın şiddet içermesi tartışılırken bir örgüt üyesinin *“halk entelektüel saçmalıkları umursamaz ama şiddete tepki verirler, ya da*

şiddet içeren eylemlerde kişilere zarar verdiğimiz zaman aslında kirletenlerle aynı duruma düşmüyor muyuz” şeklindeki yorumu benzer temanın tekrarı olarak okunabilir.

Ancak her iki filmde çevreci örgütler tarafından, kullanılan şiddet dili nedeniyle eleştirilmiştir. Özellikle Night Moves filmine yönelik olarak çevreciler hakkında “tehlikeli bir paranoya oluşturmaya yönelik” (Delapa, 2014) olduğu şeklinde ciddi eleştiriler gelmiştir.

Çevreci Sinemanın Son Kavşağı: Ekotopyalar

Ekotopya, ekoloji ve ütopya kelimelerinin birleştirilmesinden oluşturulmuş ve tüm yaşamlarını çevreyle uyum içinde geçiren toplulukları anlatmak üzere kullanılan bir terimdir. Terim ilk kez Ernest Callenbach tarafından 1975 yılında yazılan aynı addaki romanda (Callenbach, 1994) kullanılmıştır.

Sinema endüstrisi ekotopya kurgusunu 2009 yapımı **Avatar** (22) filmiyle keşfetmiştir. Film çevreci filmlerin ana temalarından biri olan dünya üzerindeki kaynakların bitmesi ve yeni kaynak arayışındaki insanlığın uzak bir gezegen olan Pandora’yı da kendi gezegeni gibi acımasızca talan etmeye çalışmasını anlatmaktadır. Pandora’nın seçilmesinin nedeni gezegenin Unobtainium adı verilen çok değerli bir elemente sahip olmasıdır. Ancak Pandora’nın havası insanların nefes alıp vermeleri için uygun olmadığından Avatar adı verilen ve Pandora’nın yerli halkına benzeyen biyomekanik robotlar kullanmak zorunda kalmışlardır.

Film bir taraftan kapitalizmin yeraltı zenginliklerini elde etmek söz konusu olduğunda sadece kendi gezegenini değil kendi dışındaki gezegenleri de sömürmek isteyeceğini gösterirken, diğer yandan Pandora halkının yaşam şekli üzerinden de ekolojik bir düş ülkesini resmetmeye çalışmaktadır.

İşgalci dünya ordusu son saldırısını yapmadan önce bilgi toplaması için Avatar olarak Pandora’ya eski bir asker olan engelli Jack Sully’i göndermiştir. Ancak Sully’nin orda geçirdiği günler fikirlerinin değişmesini sağlamıştır. Çünkü Sully bir zamanlar kendisinin de üzerinde yaşadığı dünyanın insanlar tarafından nasıl yok edildiğini, yeşillik adına hiçbir şeyin kalmadığını görmüştür. Bu nedenle yabancı bir gezegende bulunduğu bu dünyayı korumak için kendi ırkına karşı savaşmayı göze almıştır. Sully’nin “*artık ordaki yaşamı gerçek dünya, geri döndüğüm zamanları ise sadece bir rüya olarak görüyorum*” cümleleri ile botanikçi Dr Grace Augustine’nin insan ordusuna karşı çıkarken kullandığı “bu dünyanın zenginliği toprağın altında değil üstünde” cümleleri korunmuş sağlıklı bir çevreye duyulan özlemin ifadeleri olarak filmin önemli replikleri arasındadır.

Avatar çevreci söylemin iki ana temasını kendi içinde birleştiren bir filmidir. Film bir taraftan Derin Ekoloji ve Biyo-bölgeci hareketlerin savunduğu ekolojik kimlik ve doğanın ruhu ile yakından ilgiliyken, diğer taraftan çevreci adalet ve yerli halkların toprak hakları üzerine vurgu yapmaktadır (Bergthaller, 2012, 51-52). Derin ekolojistlere göre, doğayı oluşturan tüm unsurlar insan türüne sağladıkları kullanım değeri ile değil, salt var oluşları itibarıyla bir değere sahiptir. Dolayısıyla derin ekoloji, insan dışındaki doğanın kendi içinde de bir değere sahip olduğu fikrinden hareket etmektedir. Bu çerçevede modern görüşlerin birçok argümanını reddeden derin ekolojiye göre insan, hayatın birçok öznesinden sadece biridir. Bu görüş temelde, doğanın kendi içindeki değerinde farkında oluşun, doğa ile insan arasındaki benliğinin ‘bir’liğine ilişkin derin ekolojik bilinçten kaynaklandığı üzerinde durmaktadır (Önder, 2003, 149).

Avatar doğanın kendi içinde bir değere sahip olduğu vurgusunu her karesine taşıyan bir filmidir. Pandora ülkesinde zorunlu kalmadıkça kimse bir çiçeği bile koparmaz, yırtıcı hayvanları kendilerine saldırdıklarında bile öldürmek istemezler. Etinden yararlandıkları hayvanları öldürürken acı çekmemeleri için törensel bir biçimde öldürür ve öldürdükleri hayvana teşekkür ederler. Pandoranın yerli halkı *Navi*'ler yaşadıkları dünyayla derin bir bağ kurmuşlardır. Bu öyle bir bağdır ki tüm canlılar arasındaki bir enerji ağı ile transfer edilmektedir. Örneğin saçlarındaki *Tsaheylu* denilen mekanizma aracılığıyla binek hayvanlarına biyolojik olarak bağlanabilmekte ve onları kontrol edebilmektedirler. Navi medeniyetinin merkezinde *Ruhlar Ağacı* yer almaktadır. *Eyva* adı verilen ağaç *Naviler*'le doğa arasındaki iletimi sağlayan, ayrıca *Navi*'leri atalarının ruhlarına bağlayan kutsal bir ağaçtır. Ağacın işgalci insan ordusu tarafından yıkıldığı sahnede *Navi*'lerin yaşadığı acıya ortak olursunuz. Yıkılan sadece bir ağaç değildir çünkü. Bir medeniyetin evidir. Onları birbirine bağlayan dokudur.

Sonuç Yerine

Sinema geçmişi hatırlatmak yanında bugünü gösteren hatta geleceği resmeden yönüyle sanat türleri arasında ayrı bir öneme sahiptir. Sanatın diğer türleri bu anlamda ya doğal olarak imkansızlıklara ya da kısıtlı imkanlara sahiptir. Örneğin bir tiyatro sahnesi sinema kadar geniş bir perspektiften çevre sorunları üzerine eğilemez, ya da bir resimde ikinci boyutun ötesine geçip geleceği anlatamazsınız. İnsanoğlu 20. Yüzyıl boyunca duygu ve düşüncelerini en geniş perspektiften sinema yoluyla dile getirdi. Geçmiş sorgularken, bugünü anlarken geleceği görmek isterken, umutlarını tazelemek ya da korkmak istediğinde hep bir sinema eseri ihtiyacına cevap verdi.

Yaşadığımız dünyayı yok etmeye başladığımızı fark ettiğimizde sinema hem endişelerimizi sahneye taşıdı, hem de gerektiğinde kendi diliyle yol gösterici oldu ya da umutlarımızı diri tutmamızı sağladı. Fabrika bacalarından salınan kirleticilerin sadece kendi bölgelerini değil daha geniş bir alanı etkilediğini, içme sularına karışabilecek zehirli atıkların sebep olabileceği hastalıkları, nükleer bir reaktörün patlaması ya da bir savaş sırasında nükleer bir füzenin kullanılmasının sadece insan yaşamını değil doğal hayatı nasıl etkileyeceğini bize sinema gösterdi. Bu yaklaşım şüphesiz ki akademi ve bilim dünyasının çabalarını ya da sivil toplumun çevre konusuna yönelik artan desteğini göz ardı etmek anlamına gelmemektedir. Sinemayı bu süreçte önemli kılan şey sözel vurguların ötesine geçerek görsel olarak endişelere tercüman olmasından kaynaklanmaktadır.

Görselliğin gücü sinemanın ikinci ve üçüncü dönem çevreci filmlerinde en üst düzeye çıkmıştır. Özellikle distopya ve ekotopya örnekleri olarak bu çalışma içinde bahsedilen filmlerde resmedilen dünya, insanlığa kendi gezegenini yok ettiği mesajını açıkça vermiştir. Bu bağlamda üzerinde ayrıca durulması gereken filmlerden bir diğeri 2008 yapımı bir animasyon olan **Wall-E** (23)'dir. Filmin bir animasyon olması nedeniyle hedef kitlesinin önemli bir kısmının çocuk olması filmi başlı başına önemli hale getirmektedir. Çünkü çevre bilincinin aşılması gereken en önemli kesim çocuklardır.

Yapıldığı tarihten yaklaşık 800 yıl sonrasını hayal eden filmde insanoğlunun Dünyayı yaşanamaz hale getirdikten sonra bir uzay gemisinde yaşadığını, ancak giderken dünyayı temizlemesi için bir robot bıraktığını görürüz. *Wall-E* adındaki robotun dünyayı temizleme ve yeniden yaşanabilir kılma çabasına şahit olurken, bir yandan da mekanik bir robotun gezegene duyduğu sevgiye sahip olamadığımızı anlarız. *Wall-E*'nin çöplerin arasında yetişmiş

küçük bir bitkiyi yaşatabilmek için gösterdiği çaba insanoğluna ders niteliğindedir. Filmin bir başka sahnesinde uzay gemisinde yaşayanlara ulaşan *Wall-E* onlara dünyaya geri dönebileceklerini iletir. Ama bütün sistemi kontrol eden bir bilgisayar kaptana sadece uzay gemisi Axiom’da hayatta kalabileceklerini söyler. Kaptanın buna yanıtı dünya üzerindeki yaşama duyulan özlemin bir göstergesi olarak sunulur. “*Hayatta kalmak değil yaşamak istiyorum*”.

Çevre duyarlılığına seslenen sinema eserleri yalnızca yaşadığımız dünyaya özen göstermediğimizi, çoğu zaman ekonomik kalkınma çabalarımıza doğayı kurban ettiğimizi göstermekle yetinmez; İnsanoğlunun bu süreci durdurabileceğini de gösterir. Sinemanın bu noktadaki görevi inancı tazelemek, yapılabileceğine inandırmaktır. Pek çok filmin finali bu nedenle çözümü bularak yapılır. Öyle ki küresel boyuttaki felaketleri anlatan filmler bile büyük kayıplar sonrası dünyanın yeniden kurulabileceği mesajını verirler. Ama sinema bunu da kendi diliyle ders verir şekilde yapar. Örneğin *The Day After Tomorrow* filminde değişen iklim nedeniyle dünya buzul çağını yaşasa bile birkaç hafta içinde tekrar eski dengesini sağlar ve ısınmaya başlar. Film başta ABD olmak üzere devlet yöneticilerinin doğanın mesajını aldığını gösteren şu cümlelerle son bulur. “*Yıllarca gezegenimizin kaynaklarını hiç düşünmeden sürekli bitmeyeceğine inanarak tükettik. Ama yanıldık*”

Sinema endüstrisinin üretimlerinin çevreci hareketlere etkisi ya da çevre duyarlılığına katkısını ölçen çalışmalar olmadığı için yukarıda bahsedilen filmlerin gerçek hayatta neleri değiştirdiğini belki bilmiyoruz. Ama en azından yaşanmış, yaşanan ya da yaşanabilecek sorunları görsel olarak önümüze koymasıyla bile değerli bir iş yapmış olduğunu biliyoruz. “Yanıldığımız” vurgusunun bu kadar güçlü olarak dile getirilmesi bile bu anlamda başarı olarak kabul edilmelidir.

FİLM KAYNAKÇASI

(Film kaynakçasında yer alan filmlerin IMDB üzerindeki sayfalarına 07.05.2015 tarihinde erişilmiştir)

(1) Silent Running, (1972). USA, Dir. Douglas Trumbull, (Rating: 6,8/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0067756/>

(2) Soylent Green, (1973). USA, Dir. Richard Fleischer, (Rating: 7,1/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0070723/>

(3) The China Syndrome, (1979). USA, Dir. James Bridges, (Rating: 7,4/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0078966/>

(4) The Day After, (1983). USA, Dir. Nicholas Meyer, (Rating: 7,0/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0085404/>

(5) The Crazies, (1973). USA, Dir. George A. Romero, (Rating: 6,1/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0069895/>

(6) The Crazies, (2010). USA, Dir. Breck Eisner, (Rating: 6,6/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0455407/>

(7) 28 Days Later, (2002). UK, Dir. Danny Boyle, (Rating: 7,6/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0289043/>

(8) 28 Weeks Later, (2002). UK and Spain, Dir. Juan Carlos Fresnadillo, (Rating: 7,0/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0463854/>

(9) Blade Runner, (1982). USA, Dir. Ridley Scott, (Rating: 8,2/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0083658/>

(10) Children of Men, (2006). USA and UK, Dir. Alfonso Cuarón, (Rating: 7,9/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0206634/>

(11) Oblivion, (2013). USA, Dir. Joseph Kosinski, (Rating: 7,0/10).

<http://www.imdb.com/title/tt1483013/>

(12) Elysium, (2013). USA, Dir. Neill Blomkamp, (Rating: 6,7/10).

<http://www.imdb.com/title/tt1535108/>

(13) The Day After Tomorrow, (2004). USA, Dir. Roland Emmerich, (Rating: 6,4/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0319262/>

(14) Erin Brockovich, (2000). USA, Dir. Steven Soderbergh, (Rating: 7,3/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0195685/>

(15) Michael Clayton, (2007). USA, Dir. Tomy Gilroy, (Rating: 7,3/10).

<http://www.imdb.com/title/tt0465538/>

- (16) A Civil Action, (1998). USA, Dir. Steven Zaillian, (Rating: 6,5/10).
<http://www.imdb.com/title/tt0120633/>
- (17) The Day The Earth Stood Still, (2008). USA, Dir. Scott Derrickson, (Rating: 5,5/10).
<http://www.imdb.com/title/tt0970416/>
- (18) Invasion, (2007). USA-Australia, Dir. Oliver Hirschbiegel, James McTeigue, (Rating: 5,9/10).
<http://www.imdb.com/title/tt0427392/>
- (19) Promised Land, (2012). USA-UAE, Dir. Gus Van Sant, (Rating: 6,6/10).
<http://www.imdb.com/title/tt2091473/>
- (20) East, (2013). USA-UK, Dir. Zal Batmanglij, (Rating: 6,9/10).
<http://www.imdb.com/title/tt1869716/>
- (21) Night Moves, (2013). USA, Dir. Kelly Reichardt, (Rating: 6,0/10).
<http://www.imdb.com/title/tt2043933/>
- (22) Avatar, (2009). USA-UK, Dir. James Cameron, (Rating: 7,9/10).
<http://www.imdb.com/title/tt0499549/>
- (23) Wall-E, (2008). USA, Dir. Andrew Stanton, (Rating: 8,4/10).
<http://www.imdb.com/title/tt0910970/>

AKADEMİK KAYNAKÇA

- Bergthaller, H. (2012). A Sense Of No-Place Avatar And The Pitfalls of Ecocentric Identification, *European Journal of English Studies*, 16 (2), 151–162.
- Burg, R.V. (2012). Decades Away or The Day After Tomorrow?: Rhetoric, Film, and the Global Warming Debate, *Critical Studies in Media Communication*, 29 (1), 7-26
DOI: 10.1080/15295036.2011.637221
- Callenbach, E. (1994). *Ekotopya*, Osman Akınhay (Çev.), İstanbul:Ayrıntı
- Charity, T. (2013). *Elysium*, Sight and Sound, 23 (10), 72.
- Delapa, T. (2014). New Film 'Night Moves' Delivers Dangerous Paranoia About Environmentalists, <http://www.alternet.org/culture/new-film-night-moves-delivers-dangerous-paranoia-about-environmentalists> (Erişim Tarihi: 01.04.2015)
- Doll, S. & Faller, G. (1986). *Blade Runner and Genre: Film Noir and Science Fiction*, *Literature Film Quarterly*, 14 (2), 89-100.
- Foss, K. A., & Littlejohn, S. W. (1984). *The Day After: Rhetorical Vision in an Ironic Frame*. Massachusetts. ERIC.
- Keleş, R., Hamamcı, C., & Çoban, A. (2012). *Çevre Politikası*. Ankara: İmge.

- Leiserowitz, A.A. (2004). Before and After The Day After Tomorrow: A U.S. Study of Climate change Risk Perception, *Environment*, 46 (9), 22-37.
- Lipschutz, R.D. (2005). Soylent Green ... is ... People': Labour, Bodies and Capital in the Global Political Economy, *Millennium - Journal of International Studies*, 34(2), 573-576,
DOI: 10.1177/03058298060340021401
- McMullen, W.J. (1995). The China Syndrome: Corruption to the core, *Literature Film Quarterly*, 23 (1), 55-62.
- Miller, H. K. (2013). Oblivion, Sight and Soun, 23 (6), 104-105.
- Nashawaty.C., A Brief History of the Cinematic Apocalypse
<http://www.ew.com/article/2014/06/27/brief-history-cinematic-apocalypse> (Erişim Tarihi: 02.04.2015)
- Newbury, M. (2012). Fast Zombie/Slow Zombie: Food Writing, Horror Movies,and Agribusiness Apocalypse, *American Literary History*, 24 (1), 87-114.
- Overpeck, D. (2012). 'Remember! it's Only a Movie!' Expectations and Receptions of The Day After (1983), *Historical Journal of Film, Radio & Television*, 32 (2), 267-292.
DOI: 10.1080/01439685.2012.669882
- Önder, T. (2003). Yeşil Siyaset, Mümtaz'er TÜRKÖNE (Ed), Siyaset içinde Ankara:Lotus
- Shaw, T. (2013). "Rotten to the Core": Exposing America's Energy-Media Complex in The China Syndrome, *Cinema Journal*, 52 (2), 93—113.
- şahin, Ü. (2012). Yeşil Düşünce, Orçun İmga,, Hakan Olgun (Ed), Yeşil ve Siyaset içinde (11-60). Ankara:Lotus
- Wagner, C.G. (2014). Why Apocalypse Is Popular, 48 (2), 11-12.